

Plaers que obren mons

Claus reflexives per a l'educació sexual (IV)

Autoria_ **Teo Juventeny Albuixech (Teo Pardo) i Sandra Cundines Antelo**
Revisió_ **sexualitatS - Educació sexual feminista**
Edició_ **SIDA STUDI**

Disseny_ **Maria Romero García**
Il·lustracions_ **Maria Romero García i La Clara**
2ª Edició_ **Barcelona, 2020**

Aquest document és possible gràcies al treball col·laboratiu de totes les persones que formen l'equip de SIDA STUDI.
Aquest document està subjecte a una llicència d'ús Creative Commons cc-by-nc 4.0. Es permet qualsevol ús de l'obra sempre que no tingui una finalitat comercial.

Plaers que obren mons

Claus reflexives per a l'educació sexual (IV)

Aquest capítol pertany a la col·lecció
“Claus reflexives per a l’educació sexual”. Se centra en
la relació entre sexualitat i infància i en l’abordatge
de l’educació sexual en aquesta etapa vital.

Des de la nostra entitat som conscients que tradicionalment,
partint d’una concepció adultocèntrica, heteronormativa i reproductiva de la
sexualitat, els àmbits de sexualitat i infància
s’han intentat mantenir separats, i alhora som conscients
també que **les criatures reben sense parar missatges que modelen
de forma restrictiva i desigual les seves sexualitats.**

Per això, el present text té com a objectiu donar algunes eines
per **repensar la relació entre sexualitat i infància** i per pensar com podria ser
una educació sexual feminista, basada en perspectiva de drets, que aprofiti
la creativitat i la màgia de la infància per ampliar els imaginaris d’allò possible
en les nostres maneres de ser i de relacionar-nos.

EDUCACIÓ SEXUAL FEMINISTA A TOTA L'ETAPA EDUCATIVA

La sexualitat està present a les nostres vides i a les nostres escoles i instituts des que som infants. És un àmbit que forma part de les nostres vides des que naixem fins que morim, i té a veure amb els nostres cossos, amb com són i com canvien; amb les pressions estètiques i els missatges que rebem sobre ells; amb la seva sensibilitat; amb l'autoescolta i l'escolta dels i les altres; amb la capacitat de saber què volem i què no, què ens agrada, de posar límits i de respectar els límits de les altres persones; amb el plaer; amb les emocions; amb les decisions que prenem sobre els nostres cossos i els nostres vincles, etc.

I alhora, al món en què vivim, la sexualitat s'ensenya de manera molt diferent i desigual a nois i a noies. Diem que està travessada molt fortament pel gènere. I no només pel gènere, sinó que els missatges que rebem sobre la nostra sexualitat estan travessats per molts altres eixos com poden ser: la diversitat funcional, la preferència sexual, l'edat, la classe social, la racialització¹, la diversitat cultural o religiosa, etc. Això succeeix perquè, al mateix temps que és un àmbit d'autoconeixement, benestar i plaer a les nostres vides, la sexualitat és també un dispositiu de poder², és a dir, és una dimensió que s'utilitza per organitzar jeràrquicament les persones i els seus cossos, les relacions, l'economia, la política, els relats històrics, i, en general, tots els elements que formen part de la nostra vida en comú.

Aquesta dualitat entre ser un dispositiu de poder i un àmbit d'autonomia i emancipació fa que per un costat

hi hagi moltes violències que es donen a través de la sexualitat, i que per l'altre costat, la sexualitat sigui un camp privilegiat per posar en qüestió aquestes relacions de dominació i poder.

A la pràctica, trobem molts exemples de com la sexualitat, tant en el vessant de la curiositat, l'exploració i el plaer, com en el vessant de la desigualtat i el poder, està present a les escoles i instituts. Situacions com voler mirar els cossos i els genitals dels i les altres a l'etapa d'infantil; els colors i els jocs "de nens i de nenes" i la segregació i la desigualtat que això comporta; les dinàmiques d'aixecar faldilles o tocar culs als patis a cycle inicial o mitjà que es donen molt més de nens cap a nenes que viceversa; les primeres regles i les primeres ejaculacions a cycle superior o que hi hagi nenes que llencen l'entrepà a les escombraries en aquesta mateixa etapa perquè els diuen "gordes"; el fet que marica i puta siguin dels insults més escoltats als passadissos d'escoles i instituts; els canvis del cos; els primers petons i les primeres experiències compartides; la por de les noies al "dolor les primeres vegades"; la celebració de la sexualitat dels nois i la penalització de la de les noies, etc. en són només alguns exemples.

Així, l'educació sexual des de la petita infància és un element clau de transformació social, perquè ens permet d'una banda identificar i fer una anàlisi estructural de les violències que es donen en aquest àmbit (violències masclistes i d'altres), i d'una altra plantejar alternatives, resistències a aquests models, obrir espais de possibilitat

per pensar maneres boniques i plaents de viure les relacions amb nosaltres, amb els nostres cossos i amb les altres persones. L'educació sexual és un element molt poderós per transformar, ja no només les nostres vides, sinó com ens organitzem com a societat.

I per això, no ens val qualsevol educació sexual. Necessitem una educació sexual que no reproduï els mandats masculistes que consideren les sexualitats dels nois com a impulsives i incontrolables i que penalitzen la sexualitat de les noies. Una educació sexual que s'estructuri a partir de la idea del plaer, i no del risc. Una educació sexual positiva amb la sexualitat, que en lloc de moral (bé/mal) afavoreixi les nocions de respecte i autonomia decisional. Una educació sexual que no giri al voltant de la reproducció i que qüestionï les lògiques heteronormatives i binàries. En definitiva, necessitem una educació sexual feminista, que es desenvolupi en el marc de la promoció dels drets sexuals.

1. Entenem per racialització el procés històric i cultural pel qual s'associa determinat valor a uns cossos per sobre d'altres en funció de característiques físiques, com el color de pell, o de costums socials.

2. CUNDINES ANTELO, Sandra (2019). Incorporació dels mandats de gènere a la infància. Avaluació d'una prova pilot d'educació sexual en educació primària. P.4. Disponible a: http://salutsexual.sidastudi.org/resources/doc/200130-informe-avaluacio-primaria_definitiu_catala-2872678749850783382.pdf

SOBRE L'APARENT INCOMPATIBILITAT ENTRE SEXUALITAT I INFÀNCIA

Tant de forma explícita com implícita, hi ha molts discursos que intenten separar els àmbits de sexualitat i infància. Des dels debats sobre el pin parental, fins a les expressions, comuns entre molts docents i famílies, que aquest tema "encara no toca" o que són "massa petits/es per parlar d'aquests temes"³, aquests discursos amaguen una concepció de la sexualitat que és molt important destapar.

**Què entenem per sexualitat?
Quan ens sembla que comença?**

**Quins són els drets que la configuren
i qui té accés a aquests drets?**

**Són preguntes molt rellevants
que ens hem de fer per començar
a pensar aquest tema.**

Què hi ha, doncs, al darrere de la idea que la sexualitat comença a la preadolescència o a l'adolescència? Què ens revela el relat que diu que l'educació sexual és un element activador de violències? A la base de tots aquests discursos hi ha una concepció de la sexualitat reproductiva, i per tant coitocèntrica i heterocentrada, que entén que la funció de la sexualitat és tenir fills i que la pràctica central és la penetració vaginal entre un home i una dona. Per aquest motiu, la sexualitat "veritable" només començaria en el moment que els cossos canvien per esdevenir "fèrtils".

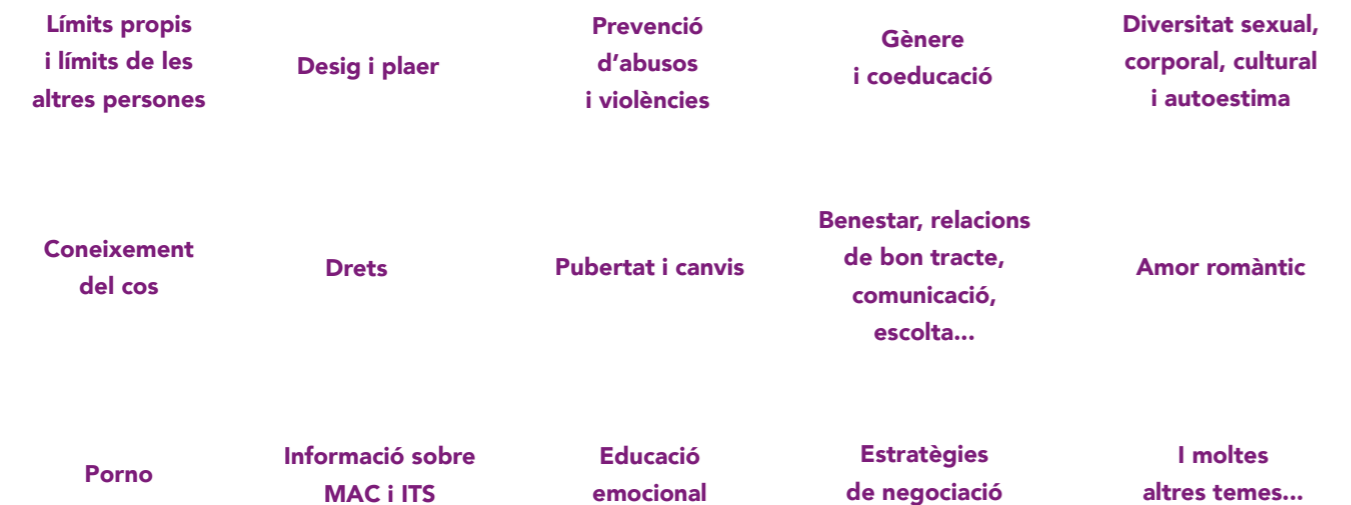
Aquesta mateixa concepció, assumeix que els homes, de manera "natural", tenen una sexualitat molt activa, impulsiva, gairebé incontrolable, i que les dones són poc sexuals i emocionalment complicades. Només així és possible explicar la relació que alguns sectors ultra-conservadors fan entre l'educació sexual i l'activació de desitjos descontrolats: assumint que ells no poden controlar els seus instints, i que elles, en abordar el tema, són responsables de provocar-los. No deixa de ser curiós que una de les institucions més reaccionàries amb el tema de l'educació sexual sigui una de les més responsables a l'hora de tapar i amagar violències sexuals a la infància.

Però si entenem que la sexualitat és quelcom molt més ampli que, com dèiem una mica més amunt, forma part de les nostres vides des que naixem fins que morim, podem entendre que fer educació sexual va molt més enllà de parlar de pràctiques sexuals, genitals i reproducció.

A mode de pluja d'idees informal, els temes que pot abordar l'educació sexual, es poden resumir en el quadre que mostrem a continuació:

Ibid. P. 11.

QUÈ ENTENEM PER EDUCACIÓ SEXUAL?

És en aquest sentit que entenem que l'educació sexual ha de formar part de tota l'etapa educativa, perquè hi ha habilitats i continguts que s'han de treballar, adaptades a cada nivell maduratiu, des de la petita infància. En aquesta línia s'han expressat també l'ONU i la UNESCO, publicant respectivament el 2010 i el 2018 documents tècnics⁴ amb orientacions de continguts, habilitats i actituds per franges d'edat que, segons aquestes organitzacions, cal treballar en el marc de l'educació sexual a partir dels zero i dels cinc anys, segons el document.

Malgrat que, des de la nostra perspectiva com a entitat, a aquests documents els falta una revisió feminista, ens

sembla que tenen plantejaments molt interessants, podem reconèixer que hi ha una gran feina al darrere i, sobretot, són un gran element de legitimació de la proposta política que fem: l'educació sexual ha de formar part de tot el cicle educatiu a les nostres escoles i instituts.

4. OMS. Estándares Educación Sexual para Europa: <http://salutsexual.sidastudi.org/es/registro/ff8081813ff27c2e014108a2c42f0132>
UNESCO. Orientaciones técnicas Internacionales sobre educación en sexualidad: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265335>

INTERVENCIONS QUE GENEREN MÉS VIOLÈNCIA DE LA QUE RESOLEN

“Però... fer l'amor és que l'home posi el penis a dintre... a on?”

(Nena de 10 anys al final d'un taller)⁵.

“Per què a vegades el meu aparell reproductor es fa gran?”

(Nen d'11 anys en un taller de sexualitat).

Qüestionari anònim i individual sobre sexualitat fet el 2016 a adolescents de 3r i 4t d'ESO: A la pregunta de masturbació a un/a mateix/a, un 89,1% de nois declaren haver fet aquesta pràctica, enfront d'un 9,6% de noies. Creuant aquesta pregunta amb la de masturbació a algú altre, resulta que hi ha un 15% de noies que declaren haver masturbat algú altre i no haver-se masturbat a si mateixes⁶.

El model clàssic d'educació sexual, que consisteix, o bé en no parlar-ne i deixar que siguin els discursos hegemònics els que modelin les sexualitats de les criatures (amb el porno mainstream⁷ com un dels principals referents), o bé en parlar-ne només quan a 5è o 6è toca fer el tema de la reproducció humana, o bé en parlar-ne però posant la reproducció o el naixement al centre (o a l'inici) i com a element estructurant, té efectes molt perversos en la reproducció de violències cap a les dones i cap a les persones amb identitats i corporalitats no-normatives (en termes de diversitat sexual i de gènere, però també en termes de cànons estètics, de racialització, d'edat, de classe, de diversitat funcional, etc.).

El model reproductiu de sexualitat transmet que la sexualitat veritable és l'heterosexual, que una relació sexual “complerta” passa perquè l'home introdueixi el penis dintre de la vagina de la dona i que acaba quan ell ejacula, que la sexualitat comença a l'adolescència i que els cossos que no encaixen en aquest model són cossos que estan malament (cossos no-heterosexuals, cossos intersex, cossos que no encaixen en els models de desitjabilitat dominants, cossos vells, cossos amb diversitat funcional,

cossos amb penis que no mantenen ereccions, etc.). I això té l'efecte d'expropiar-nos el plaer i l'autonomia a la majoria de persones.

Aquest model genera el desconeixement d'uns determinats cossos (sobretot els que tenen vulves, però també els cossos intersexuals i els que no encaixen en els models biomèdics de la normalitat), la seva desvalorització, el desterrament del plaer per a nenes i dones, la normalització de la por i el dolor en les relacions, i les violències sexuals⁸.

Només com a l'efecte d'aquest model d'educació sexual es pot explicar com pot ser que, tal com veiem a les notes que obren aquest apartat, hi hagi criatures de 10 i 11 anys parlant dels seus cossos en termes reproductius, absolutament desconnectades de les idees de benestar i plaer. I només així es poden explicar les dades de les enquestes que ens informen que a les noies adolescents no només no els sembla legítim explorar el seu propi plaer, sinó que els sembla més legítim posar per davant el plaer dels altres que el propi. I les preguntes que s'obren són: si estan posant per davant les necessitats dels altres en termes de plaer, quines altres necessitats dels altres no estaran posant

per davant en l'àmbit de la sexualitat? Com es relaciona aquesta economia de les necessitats i els plaers amb la gestió dels riscos? I no seria un dels principals riscos la vivència d'una sexualitat sense plaer? Com ens podem connectar amb què ens agrada i què ens ve de gust a cada moment si no és a partir de connectar-nos amb el plaer?

Per tot això, sabem que el plaer és la millor eina d'autocura que tenim, que el plaer i no la reproducció, ha de ser l'eix articulador de les intervencions en educació sexual amb perspectiva feminista, també a la infància, que la promoció de l'autoconeixement i el plaer (sobretot de les noies i les persones LGTBI) són imprescindibles per una vivència positiva, lliure i justa (en termes de justícia eròtica) de la sexualitat. Seguint a val flores (2018)⁹ podem definir la justícia eròtica com aquella regida pels principis del plaer, la satisfacció i el delit sexuals; el consentiment entre qui realitza les pràctiques sexuals i la creació d'un clima públic que impedeixi la violència, l'estigma i la discriminació.

Com a conseqüència d'aquest règim sexual on la sexualitat és alhora un tabú per tothom i un àmbit de poder per als homes blancs cis heterosexuels joves amb capacitats estàndard, parlar de plaer a la infància és vist com un perill, s'associa ràpidament a la idea de perversió i corrupció. Però si ho pensem bé, perversió és que hi hagi criatures que parlin dels seus cossos en termes reproductius, que no coneguin parts dels seus propis cossos (com el clitoris o el perineu), que creguin que la sexualitat és ficar coses a dins de coses, que hagin interioritzat que hi ha coses que poden o no poden fer pel fet de ser nens o nenes, o que hagin assumit que hi ha cossos que són intrínsecament millors que d'altres per la seva anatomia, forma, mida o manera d'estar al món.

La infància és una etapa molt connectada amb el present, amb l'aquí i l'ara, i en aquest sentit és un moment de màxima connexió amb el cos i el plaer. Només ens cal aprofitar les situacions que ja es donen (des de menjar-se un gelat fins a fer-se pessigolles amb un pinzell a un/a mateix/a, per exemple) per parlar de què ens agrada i què no, de com funciona la sensibilitat als nostres cossos, de si sempre ens ve de gust el mateix, de la legitimitat per dir sí i per dir no, per generar una actitud de "el meu cos em pertany", per treballar la importància dels propis límits i del respecte als límits dels i les altres, les nocions de confiança i intimitat, etc. En aquest sentit, i per contrarestar el tabú de treballar el plaer a la infància, una

5. CUNDINES ANTELO, Sandra (2019). Incorporació dels mandats de gènere a la infància. Avaluació d'una prova pilot d'educació sexual en educació primària. P.18. Disponible a: http://salutsexual.sidastudi.org/resources/doc/200130-informe-avaluacio-primaria_definitiu_catala-2872678749850783382.pdf

6. SIDA STUDI, CEEISCAT (2016). Resultats de l'enquesta de l'acció educativa Prevenir per Gaudir. Disponible a: http://www.sidastudi.org/resources/doc/170621-pxg-resultats_2016_cat-5759337472478752929.pdf

7. Ens referim al porno comercial no-crític.

8. CUNDINES ANTELO, Sandra (2019). Incorporació dels mandats de gènere a la infància. Avaluació d'una prova pilot d'educació sexual en educació primària. P. 19. Disponible a: http://salutsexual.sidastudi.org/resources/doc/200130-informe-avaluacio-primaria_definitiu_catala-2872678749850783382.pdf

9. Flores, val (2018). Esporas de indisciplina. En VVAA, Pedagogías transgresoras II. Santo Tomé, Santa Fé: Bocavulvaria Ediciones. P. 57. Disponible a: <https://www.bibliotecafragmentada.org/wp-content/uploads/2019/04/Esporas-de-indisciplina-completo-val-flores.pdf>

10. BARBÉ i SERRA, Alba; CARRO IBARRA, Sara; FORTUNY HERRERO, Núria (2012). Pessigolles. Ed Bellaterra.

metàfora que funciona molt bé per parlar de plaer amb les criatures és la de les pessigolles¹⁰. Així doncs, un model d'educació sexual feminista a la infància, que es faci càrrec de com els discursos hegemònics sobre la sexualitat produeixen desigualtats

i violències i, per tant, els contraresti, hauria de tenir una perspectiva:

No reproductiva	Que no parteixi del naixement ni la reproducció, i que la reproducció no sigui un tema central ni estructurant.
Centrada en el cos i el plaer	Que treballi des de la pedagogia del plaer i el cos, l'autoconeixement, l'autoescolta i l'escolta dels i les altres com a estratègies bàsiques de cura i autocura.
No coitocèntrica ni heterocèntrica	Que transmeti que la sexualitat gira entorn de tot el cos, que hi ha moltes maneres de sentir plaer, amb un/a mateix/a o compartit, i que no hi ha una pràctica o un format de relació que sigui més vàlid ni més legítim que els altres.
Que posi les diversitats al centre	La diversitat (sexual, corporal, funcional, ...) no pot ser un calaix que s'afegeix a la sexualitat "normal". La diversitat ha de ser l'element des del qual mirar tots els cossos i totes les sexualitats.
Que contraresti la lògica binària i la socialització de gènere diferencial	No només cal que no reproduï els estereotips de gènere. Cal que desenvolupi estratègies per contrarestar els mandats que ja han arribat a les criatures i que aquestes ja estan interioritzant.
Positiva amb la sexualitat	Que no giri ni entorn de la moral sexual ni al voltant de la moral del risc. Que transmeti que la sexualitat és un àmbit d'autoconeixement, de benestar i de plaer que cadascú pot explorar al ritme que vulgui.
Basada en la idea de justícia eròtica	Que articuli d'una banda el dret al plaer sexual com a necessitat i urgència ètica de produir condicions socials de manera igualitària perquè els cossos puguin veure's involucrats en experiències sexuals amb, d'altra banda, el dret a la protecció contra la violència sexual, que garanteix una minimització de l'exposició al dany ¹¹ .

SOBRE EL GÈNERE, EL JOC, LES INFÀNCIES TRANS* I LES PEDAGOGIES DEL COS A L'ESCOLA

Sabem que, malgrat la voluntat política d'algunes corrents pedagògiques de generar condicions d'emancipació, les escoles acostumen a ser espais on es produeixen i reproduïxen les normes socials, i el binarisme de gènere i l'heterosexisme no en són una excepció. Diem que les escoles són espais de producció d'heterosexualitat, ja no només en termes de disseny, sinó en termes d'organització social i corporal: espais on es reproduïx fortament la divisió sexual del treball; on el joc acostuma a estar altament segregat entre nens i nenes, el d'ells vinculat a la competició i la violència i el d'elles a la cura; on els nens acostumen a ocupar molt més espai físic i simbòlic i, en conseqüència, acostumen a rebre més atenció; on els usos del cos estan també molt regulats (com t'has de vestir, com has de pixar¹², com t'has de moure, com has de jugar...) i on la diversitat corporal, cultural, racial, funcional, etc. està invisibilitzada (podem pensar, per exemple, quin tipus de cossos, de vincles i de famílies apareixen als contes que tenim o als llibres d'anglès o de naturals, o en el baix nombre de professors i professores LGTBI que estan "fora de l'armari" en l'àmbit educatiu¹³).

Sabem també que la infància és un dels moments vitals més transcendents pel que fa a la incorporació de les prohibicions i les prescripcions que configuren les normes de gènere¹⁴, i que sovint, els referents adults són el mirall i el joc és el mecanisme a través del qual aquestes normes s'integren. I al mateix temps, aquest conjunt de normes no estan tancades, i la repetició creativa a través del joc genera fissures en aquestes hegemonies. Les criatures juguen a casar-se, a pares i a mares, però també a mares i a mares, a formar comunitats extrafamiliars de guerreres

que lluiten contra enemics invisibles, a ser Pepa Pig o a disfressar-se de sirenes. En aquest sentit, el joc obre espais de possibilitat per a ser i relacionar-se de maneres més justes, espais d'assaig per a la vida, i com a adults referents, tenim la responsabilitat d'obrir aquests espais de possibilitat i de generar espais prou segurs com perquè tothom es pugui atrevir a assajar les ruptures de la norma que vulgui. En altres paraules, no n'hi ha prou amb no reproduir estereotips, la responsabilitat de l'escola és desfer aquestes normativitats, contrarestar la socialització diferencial, alimentar dissidències com a espais de llibertat i de reducció de desigualtats i violències.

Vinculat a la ruptura de les normes de gènere, les infàncies trans* són un fenomen de recent aparició al nostre context, malgrat que criatures que desafieïn aquestes normes hem existit tota la vida. Les infàncies trans* són un fenomen complex, i entenem que els relats que les envolten s'han generat amb la millor voluntat de cuidar, acompanyar i donar vides dignes a aquestes criatures. Sense cap ànim de jutjar les decisions de les famílies, sí que ens sembla pertinent llançar un parell de reflexions que ens siguin útils per ampliar una mica la mirada al voltant de les dissidències de gènere a l'escola.

En primer lloc, el gènere no és una qüestió individual, és tot un conjunt de normes que organitzen la nostra societat de manera desigual. Al contrari del que diuen les tesis biologicistes i essencialistes, defensem que el gènere no està fixat ni al cervell ni enlloc, perquè assumir que està fixat implica assumir que la desigualtat és inevitable. Per tant, que hi hagi criatures que expressin malestars de

gènere, no ens parla essencialment d'aquestes criatures, sinó de la rigidesa que tenen les normes de gènere al seu entorn. En aquest sentit, és interessant plantejar-nos si l'objectiu últim de les nostres escoles ha de ser transformar les criatures que no hi encaixen, o ha de ser transformar les rígides estructures de gènere que hi imperen perquè hi encaixi tothom.

En segon lloc, les criatures juguen, exploren, ficcionen el món adult. I, com dèiem abans, és molt important que ho facin perquè aquests espais de joc són espais de creació d'eines i alternatives per a la vida. Dins d'aquest joc, també juguen amb el gènere, i també és molt important que ho puguin fer i que les adultes les acompanyem sense judici i generant espais on sigui segur jugar. Com més possible sigui jugar-hi, més possibilitats tindran de construir-se aquelles criatures. Ara bé, que les adultes les acompanyem no vol dir que haguem de fixar el sentit del seu joc des d'una lògica adulta. Sovint, posar nom al joc des de la nostra mirada en clausura l'experiència d'experimentació. A més, assumir que hi ha criatures trans* de 4, 5 o 6 anys implica assumir que les criatures d'aquestes edats poden fer decisions permanents i estables per a la seva vida. En aquest sentit, més que parlar d'infàncies trans*, ens sembla més interessant, més obert i més celebratori parlar de creativitat de gènere a la infància, tal i com proposen diverses autores i pensadores¹⁵.

Per tancar aquest apartat, una bona manera de repensar i desfer les normativitats en relació al gènere i la sexualitat a l'escola és pensar-les a través del cos. Com dèiem més amunt, l'escola és un espai on es regulen fortament els

cossos: com s'han de vestir, com s'han de moure, a què han de jugar, com han de pixar, qui pot prendre la paraula i qui se suposa que ho farà pitjor i li ha de fer vergonya, qui pot fer coreografies i qui no, quins cossos se suposa que són bonics i quins no, etc. I al mateix temps els espais d'aprenentatge gairebé esborren els cossos: la dinàmica d'aprendre assegudes moltes hores en cadires, d'explicar a través de la pissarra més que a través de l'experiència, etc. Treballar a través del cos, tornar el cos a l'aula, és una eina molt potent per transformar les dinàmiques del grup, les possibilitats de ser i estar, de retornar el valor a tots els cossos, de posar el plaer i el joc al centre i d'explorar-ne les meravelles de la sensibilitat, no a través del discurs, sinó a través de la pràctica, que sabem que és molt més eficaç pedagògicament.

11. Entenent l'heterosexualitat tal i com proposava Monique Wittig, no com una pràctica sexual sinó com un règim polític de dominació de les dones per part dels homes. WITTIG, Monique. (2006). El pensamiento heterosexual. El pensamiento heterosexual y otros ensayos, 45-57.

12. BARQUÍN, Amelia. (2015). El váter de la escuela. Una reflexión sobre género, arquitectura y educación. Athenea Digital. Revista de pensamiento e investigación social, 15(1), 303-315.

13. Seguint a BIOSCA entenem que té a veure amb la falta de construcció d'entorns segurs per aquest professorat: BIOSCA i FRONTERA, Eloi. (2020). Per la corda fluixa. Respostes davant el repte i el risc de ser docent i LGBT. Perspectiva escolar, (410), 60-63.

14. CUNDINES ANTELO, Sandra (2019). Incorporació dels mandats de gènere a la infància. Avaluació d'una prova pilot d'educació sexual en educació primària. Disponible a: http://salutsexual.sidastudi.org/resources/doc/200130-informe-avaluacio-primaria_definitiu_catala-2872678749850783382.pdf

15. PLATERO, Lucas. (2014). Trans*exualidades: acompañamiento, factores de salud y recursos educativos. Barcelona: Bellaterra, 187(7).

UNA PROPOSTA D'ORGANITZACIÓ DE L'EDUCACIÓ SEXUAL

Com hem vist, hi ha moltes maneres d'entendre l'educació sexual i, per tant, moltes maneres d'organitzar les intervencions a les aules. Per aterrar una mica la proposta que fem, des del projecte Sexualitats, proposem treballar a partir de cinc eixos que ens permeten generar una intervenció feminista, centrada en el cos i el plaer, basada en drets, que es pot replicar a cada franja d'edat adequant els continguts al nivell maduratiu. El quadre següent explica la importància de cada eix:

Eix	Apunts claus
Cos i plaer	<ul style="list-style-type: none">_ Tornar el cos a l'aula. Pedagogies que esborren el cos._ El joc com a pràctica de corporització i autocura (perquè mentre es juga no es pateix, i si es pateix és que no s'està jugant)._ El plaer com el principal motor d'aprenentatge._ Tothom tenim un cos i, sigui com sigui, és preciós perquè és el nostre tresor de plaer i sensibilitat, ens permet fer coses que ens encanten, com jugar, menjar gelat o fer-nos pessigolles. Per això és molt important cuidar-lo._ Conèixer com és i com funciona, què ens agrada i què no, és una forma de cuidar el nostre cos._ Sentir-nos guapos i guapes, respectar-nos i dir-nos coses boniques a nosaltres i als i les altres, són maneres de cuidar els nostres cossos.
Emocions i afectes	<ul style="list-style-type: none">_ Les emocions ens connecten amb necessitats. És una de les bases de la resolució de conflictes._ Identificar-les és un aprenentatge que vol una pràctica progressiva._ L'autoescolta i l'escolta dels i les altres són elements clau pel treball emocional._ El joc simbòlic com a espai de pràctica d'emocions i relacions, d'escolta, de límits i de negociació.
Autonomia i la presa de decisions	<ul style="list-style-type: none">_ La presa de decisions és una pràctica que s'aprèn de manera progressiva._ Implica un risc: vol d'un espai on poder explorar amb seguretat._ La presa de decisions és la base de la negociació._ Les opcions possibles marquen les decisions que prenem. L'escola té la responsabilitat d'obrir els horitzons de possibilitat.

Gènere	<ul style="list-style-type: none">_ La infància com a espai vital d'incorporació de les prohibicions i prescripcions que configuren les normes de gènere._ Les escoles com a espais de producció d'heterosexualitat, no només en termes de desig, sinó d'organització corporal i social._ No n'hi ha prou amb no reproduir estereotips, la responsabilitat de l'escola és desfer aquestes normativitats, contrarestar la socialització diferencial, alimentar dissidències.
Drets	<ul style="list-style-type: none">_ Vincular les sexualitats a la salut, al benestar i als Drets Sexuals (el dret a explorar la nuesa, el cos, el joc de rols, a preguntar sobre sexualitat, a dir no...) per generar consciència dels propis drets, confiança i una actitud de "el meu cos i la meua sexualitat em pertanyen"._ Concebem la infància com a víctima, enlloc de concebre-la com a subjecte de drets._ Treballar els conceptes d'intimitat i confiança.

CAIXA D'EINES PER L'ESCOLA I PER CASA

Posar el plaer al centre (de la vida i de la sexualitat)

- _ Ens ajuda a decidir què ens ve de gust i què no.
 - _ Trenca amb les lògiques de la por i la moral.
 - _ Ens dona alegria de viure.
-

Fer explícites les nostres pors entre adultes per poder-les contrarestar juntes

- _ Activador de desitjos descontrolats.
 - _ Falta de formació.
 - _ Reacció de l'entorn.
-

Deixar clar que és un tema del qual podem parlar. Obrir espais de possibilitat perquè ens preguntin

- _ Tenir contes sobre el tema.
 - _ Respondre sempre les seves preguntes (encara que la resposta sigui: ho he de buscar, et respondré demà).
 - _ Tenir elements com mooncups o compreses a la vista.
 - _ Parlar de les nostres històries de vida, dels canvis dels nostres cossos, per exemple.
-

Celebrar la creativitat de gènere i visibilitzar la diversitat

- _ Fer explícit que ens agradem molt tal i com som.
 - _ Visibilitzar la diversitat familiar.
-

Estratègies diferenciades per contrarestar la socialització diferencial

- _ Amb les noies, treball del plaer, l'autoestima, l'empoderament, etc.
 - _ Amb els nois, treball de la vulnerabilitat, l'emocionalitat, l'escolta, etc.
-

Anomenar la norma i les violències, fer-les visibles

- _ Anomenar el racisme, el masclisme, el capacitisme, etc.
-

La vida (i l'escola) com una oportunitat constant de parlar de sexualitat

- _ El cos i els seus canvis.
 - _ Els vestuaris.
 - _ Les relacions afectives.
 - _ Les expectatives de vida.
 - _ La masturbació.
-

Els propis límits i els límits dels i altres persones

- _ La importància de respectar els nostres propis límits com a adultes.
 - _ Els seus límits.
 - _ Joc del semàfor: posem colors a les sensacions que tenim en diferents moments com a pràctica d'autoescolta.
 - _ Els límits de les demés. Ensenyar a no agredir.
-

Juguem en termes d'igualtat

- _ Un joc no és un joc si no tothom s'ho està passant bé.
 - _ Assegurem-nos que juguem al mateix. Per això, juguem petits amb petits, mitjans amb mitjans i grans amb grans.
-

Explicar les normes socials sobre la sexualitat (ex. no ens masturbem en públic, anem vestits i vestides pel carrer) en tant que normes, acords socials per la vida en comú

- _ No fer-ho des d'una perspectiva moral (coses que està bé o malament fer).
-

Dinàmiques

Els nostres cossos són tresors de plaer

01

Mapes d'emocions i límits

02

És de nen o nena?

03

ELS NOSTRES COSSOS SÓN TRESORS DE PLAER

Sensibilitat i coneixement del cos

OBJECTIUS

- Introduir la sexualitat com un tema del qual es pot parlar amb naturalitat i respecte alhora.
 - Relacionar la sexualitat amb el plaer i el joc.
 - Promoure el coneixement del propi cos com una forma d'autocura.
 - Celebrar la diversitat corporal.
 - Aprofitar la creativitat i la màgia de la infància per ampliar els imaginaris d'allò possible en les nostres maneres de ser i de relacionar-nos.

DURADA Entre 1 i 3 hores (en 2 sessions)

PERSONES DESTINATÀRIES

Infants de cicle superior de primària (5è i 6è).

ESPAI

Una sala prou àmplia perquè puguem seure en semicercle o al voltant d'una taula. En el cas de grups-classe, l'aula ordinària en general serà suficient.

MATERIAL

- Música relaxant, per exemple [aquesta](#)
- Un pinzell per persona
- Conte "Pessigolles"
- Vídeo "Diferente es normal"

CONCEPTES CLAU

- Sexualitat
- Cossos
- Autoconeixement
- Cuidar-nos/Cuidar
- Pessigolles
- Sensibilitat
- Plaer

CRONOGRAMA

ACTIVITAT	TEMPS
Introducció	5 min
Relaxació + pinzell	10 min
Parlem de sensibilitat	10 min
Com cuidem els nostres cossos?	10 min
Vídeo "Diferente es normal"	10 min
Conte "Pessigolles"	10 min
Tancament	5 min

DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT

1. Comencem explicant que avui parlarem d'un tema del que no parlem gairebé mai, que té a veure amb el cos, amb com el descobrim, amb com anomenem les seves parts, etc. I que com que no en parlem gaire, perquè és un tema tabú, moltes vegades ens fa vergonya. Donem un espai a la vergonya, expliquem que si algú es posa vermell/a, o li agafen ganes de riure, que no passa res, que intenti no interrompre la sessió, però que la vergonya és normal, forma part del tema. També diem que, com que és un tema que ens mou vergonyes i altres emocions, és molt important que intentem que tothom se senti còmode, i que per tant serà un espai on ens intentarem tractar molt bé entre nosaltres (començant per les adultes).

2. Tot seguit, començarem fent una relaxació per arribar a l'espai i prendre consciència del nostre cos. Abaixarem els llums, posarem la música relaxant, i, els demanarem que tanquin els ulls. És molt important que aquesta part es faci amb els ulls tancats!. Mentre anem guiant la relaxació i tenen els ulls tancats, els repartirem un pinzell que deixarem sobre la taula de cadascú. Els demanarem que imaginin com un feix de llum que els va recorrent el cos, des dels peus fins al cap, i que per allà on passa, va fent que els llocs on hi ha tensió, on estan els músculs apretats, es vagin relaxant i estovant. Agafem aire pel nas, el traiem per la boca... I anem guiant, dels peus fins al cap, per on va passant el feix de llum. Per exemple: puja pels peus fins als turmells; els bessons; els genolls; les cuixes; -agafem aire pel nas, el traiem per la boca-; el cul; la part baixa de l'esquena (les vèrtebres lumbars); -i allà on notem tensions, hi enviem aire per relaxar-les-; i va pujant esquena amunt per la columna;

les vèrtebres toràciques; les cervicals; i puja per la barbeta; les galtes; el nas; el front; fins arribar a dalt de tot del cap. I ara, molt important sense obrir els ulls, els demanarem que agafin el pinzell que tenen sobre la seva taula i que provin de pintar sobre la seva cara, com si se la volguessin dibuixar. Anem guiant també aquesta part. Els diem que provin de pintar-se el front, les parpelles, el nas, les galtes... I que es fixin en com és la sensació, on és més intensa, si és agradable o desagradable. Provem com se sent pel coll, per les orelles, per les mans, entre els dits... I finalment els deixem un parell de minuts més perquè, sempre amb els ulls tancats, tornin a "pintar-se" pel lloc on més els hagi agradat. I poc a poc, anem tornant a l'espai, obrint els ulls, baixant la música i obrint de nou el llum.

3. Els proposem parlar de l'experiència: Com era la sensació? Era agradable o desagradable? A quina part us ha fet més pessigolles? A quina us ha agradat més? En aquesta part, surt molta diversitat de llocs i sensacions, que aprofitarem per obrir la pregunta: I com pot ser que ens faci pessigolles a llocs diferents? Aprofitarem per parlar de que tots els nostres cossos són diferents, i per explicar com funciona fisiològicament la sensibilitat al cos (pell, terminacions nervioses, etc.). Preguntarem també si la sensació hauria estat la mateixa si haguéssim tingut un mal dia, si haguéssim estat tristos o tristes, i parlarem de com la sensibilitat té a veure amb les terminacions nervioses, però no només, també té a veure amb la situació, amb com estem emocionalment. A continuació, preguntarem si la sensació hauria estat igual si ens hagués "pintat" algú altre. Si hi ha confiança en el grup es pot proposar que provin

de “pintar-se” per parelles. Per tancar aquest bloc, enunciaríem el fil conductor de tot el taller, que anirem repetint en els següents blocs temàtics, i que és: “els nostres cossos, siguin com siguin, són tresors de plaer, i per això és molt important cuidar-los”.

4. I què vol dir cuidar els nostres cossos? Com ho fem per cuidar-los? La idea d’aquest bloc és relacionar la cura dels nostres cossos amb l’autoconeixement, amb saber com són, com es diuen les seves parts, com aniran canviant en els propers anys... Amb tractar bé els nostres cossos i els cossos dels i les altres persones, amb dir-nos coses boniques, amb pensar que els nostres cossos són preciosos, siguin com siguin, perquè són els nostres tresors de plaer i els nostres vehicles de comunicació afectiva amb els i les altres. Podem preguntar si s’han vist alguna vegada l’esquena, si s’han mirat els peus, i si s’han mirat les vulves, els penis i/o els perineus. I fer la reflexió de com pot ser que hi hagi parts dels nostres cossos que no hem mirat o que no sabem com es diuen, sobretot en el cas de les noies, perquè la sexualitat de les noies està més penalitzada en aquest món injust en el que vivim. Podem parlar també de com fer coses que ens agraden i ens donen plaer (com per exemple menjar xocolata) és una altra manera de cuidar els nostres cossos.

5. A continuació, per parlar dels nostres cossos i els canvis a la pubertat, treballarem amb el vídeo “[Diferente es normal](#)”. Podem anar parant quan apareixen les parts del cos amb els seus noms. Si el grup ho demana, podem aprofitar per parlar de que les parts del cos que apareixen al vídeo són de les parts que tenen més terminacions nervioses, i per tant de les parts més sensibles a les pessigolles i al plaer.

6. Finalment treballarem amb “[Pessigolles](#)”, un conte que parla del tabú de la sexualitat, i de l’auto-exploració i l’autoconeixement com a formes de cura dels nostres cossos.

INFORMACIÓ

>> [Incorporació dels mandats de gènere a la infància: avaluació d’una prova pilot d’educació sexual a educació primària](#). SIDA STUDI. 2019

POSSIBLES ADAPTACIONS

La proposta de temporalització és orientativa. Hi ha grups que amb una sessió d’una hora els dona per treballar aquests continguts, mentre que d’altres en necessiten com a mínim dues d’una hora i mitja. Hi ha molts factors que hi tenen a veure, com ara la cohesió del grup i la facilitat o dificultat de treballar temes que no s’acostumen a treballar, el seu nivell de maduresa, el grau de cura i respecte que s’aconsegueixi o els missatges previs que hagin rebut sobre el tema. És important donar temps suficient per poder treballar a gust.

MAPES D'EMOCIONS I LÍMITS

Emocions, autoescolta i escolta dels i les altres

OBJECTIUS

- Promoure el coneixement del propi cos com una forma d'autocura.
- Donar eines d'autoescolta i autocura, i d'escolta i cura dels i les altres.
- Obrir un espai on explicitar les emocions i els afectes sense jutjar-nos.
- Celebrar la diversitat corporal.
- Aprofitar la creativitat i la màgia de la infància per ampliar els imaginaris d'allò possible en les nostres maneres de ser i de relacionar-nos.

DURADA _____ Entre 1 i 3 hores (en 2 sessions)

PERSONES DESTINATÀRIES

Infants de cicle mitjà (3r i 4t) i superior (5è i 6è) de primària.

ESPAI

Una sala prou àmplia perquè puguem seure en taules. En el cas de grups-classe, l'aula ordinària en general serà suficient.

MATERIAL

- Curt sobre les emocions i l'amistat "[Monsterbox](#)"
- Pissarra i guix o retolador
- Annex 01. Silueta. Una còpia per persona
- Llapis o boli i colors (verd, groc i vermell)
- Conte "[Malena la Balena](#)"

CONCEPTES CLAU

- Cossos
- Màgia
- Autoconeixement
- Autoescolta
- Emocions
- Límits
- Comunicació

CRONOGRAMA

ACTIVITAT	TEMPS
Truc de màgia o activitat de cos	10 min
Mosterbox + Llistat emocions	15 min
Mapa d'emocions	25 min
Mapa de límits	20 min
Conte "Malena la Balena"	15 min
Tancament	5 min

DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT

1. Comencem connectant amb els nostres cossos. Expliquem que els nostres cossos tenen màgia, sobretot quan els connectem amb el poder de la nostra creativitat i la nostra imaginació. Proposem un truc de màgia que té a veure amb això: ajuntem verticalment els palmells de les dues mans fixant-nos que els dits cor quedin a la mateixa alçada. Ara, amb els palmells junts, tanquem els ulls i ens imaginem que el dit de la mà dreta creix i creix. Tornem a obrir els ulls i, si ha funcionat, veurem el dit de la mà dreta una mica més llarg. Podem fer qualsevol altre joc que connecti els nostres cossos amb la màgia o que, simplement, ens faci connectar amb el cos (una relaxació o una visualització també poden servir).

2. Tot seguit, expliquem que els nostres cossos tenen màgia perquè ens permeten fer trucs, però també perquè ens expliquen moltes coses que passen a fora i a dins nostre, ens donen molta informació del nostre entorn i també de nosaltres mateixes. Però perquè puguin fer aquesta màgia, necessitem escoltar-los una mica, cosa que no sempre fem. La sensació de fred i calor poden ser alguns exemples d'aquesta informació que ens dona el cos, i la sensació d'incomoditat en pot ser un altre. Per aprendre a escoltar-nos una mica millor, treballarem amb el curt sobre les emocions i l'amistat "[Monsterbox](#)".

3. Visualitzem el curt i l'anem aturant cada vegada que apareix una emoció o sentiment, i els preguntem quin és, com s'estan sentint les protagonistes. Anem apuntant les emocions que surten a la pissarra.

4. A continuació els repartim una còpia de la silueta a cadascú i anirem explorant emoció per emoció, si saben quina és, si l'han sentit alguna vegada, si poden recordar una situació on l'hagin sentit, i a quina part del cos la sentien. Un cop identifiquen a quin lloc del cos, els demanem que la representin (per exemple escrita) a sobre la silueta. D'aquesta manera anirem representant un mapa emocional dels nostres cossos.

5. Ara explicarem que, a més de sentiments, els nostres cossos també perceben sensacions. I que aquestes ens poden resultar agradables o desagradables depenent de molts factors. Un exemple de sensacions que poden ser agradables o desagradables és el contacte amb les altres persones, depenent de la confiança que hi tinguem i de la part del cos que entri en contacte. Per pensar sobre quins contactes ens resulten agradables o desagradables pintarem, a la mateixa silueta, de color vermell les parts del nostre cos que considerem íntimes, i que només volem tocar nosaltres o persones de molta confiança; de color groc les parts del cos que poden ser tocades per persones que coneixem i considerem properes a nosaltres i de color verd les parts que no ens incomoda que siguin tocades per persones, tant conegudes com desconegudes. Aquesta activitat ens pot servir per reflexionar tant sobre el concepte d'intimitat com sobre què entenem per persones de confiança i què és el que fa que una persona ens doni confiança. Podem treballar també què fem si algú traspasa els nostres límits i com ho fem per no traspassar els de les altres persones.

5. Finalment treballarem amb el conte “Malena, la Balena”, que parla de diversitat corporal, del poder màgic de la nostra imaginació en connexió amb el nostre cos, i de la celebració dels nostres cossos, siguin com siguin.

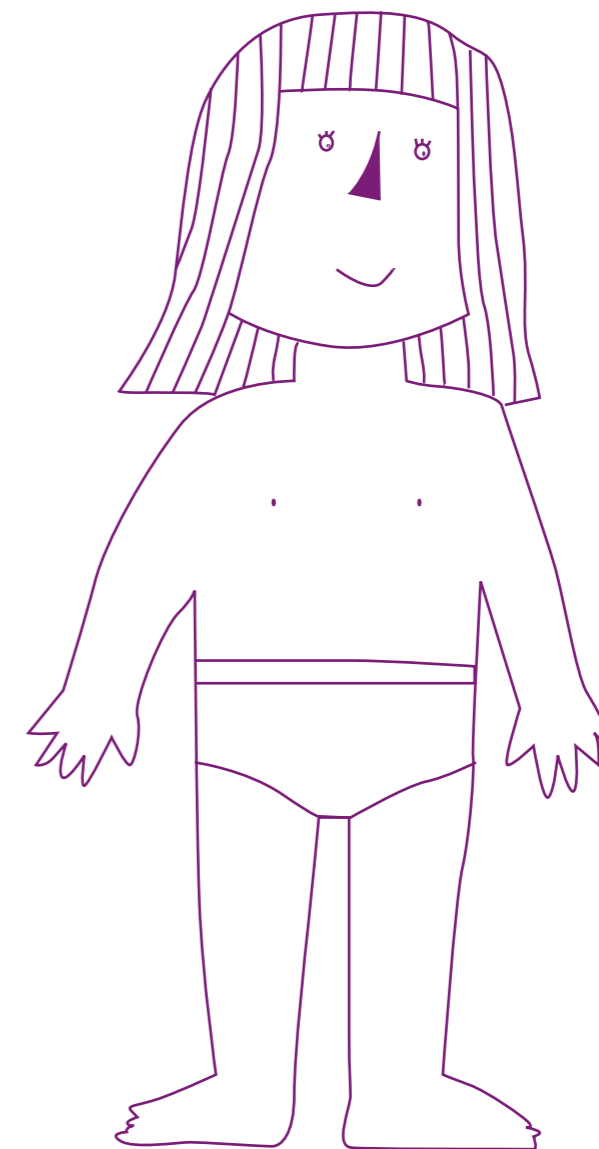
INFORMACIÓ

>> [Incorporació dels mandats de gènere a la infància: avaluació d'una prova pilot d'educació sexual a educació primària](#). SIDA STUDI. 2019

POSSIBLES ADAPTACIONS

La proposta de temporalització és orientativa. Hi ha grups que amb una sessió d'una hora els dona per treballar aquests continguts, mentre que d'altres en necessiten com a mínim dues d'una hora i mitja. Hi ha molts factors que hi tenen a veure, com ara la cohesió del grup i la facilitat o dificultat de treballar temes que no s'acostumen a treballar, el seu nivell de maduresa, el grau de cura i respecte que s'aconsegueixi o els missatges previs que hagin rebut sobre el tema. És important donar temps suficient per poder treballar a gust.

ANNEX 1. SILUETA

ÉS DE NEN O DE NENA?

Estereotips de gènere

OBJECTIUS

- Treballar com trencar amb els estereotips de gènere ens pot fer més lliures.
- Obrir un espai on explicitar les emocions i els afectes sense jutjar-nos.
- Aprofitar la creativitat i la màgia de la infància per ampliar els imaginaris d'allò possible en les nostres maneres de ser i de relacionar-nos.

DURADA _____ Entre 1 i 3 hores (en 2 sessions)

PERSONES DESTINATÀRIES

Infants de cicle mitjà (3r i 4t) i superior (5è i 6è) de primària.

ESPAI

Una sala prou àmplia perquè puguem seure en taules. En el cas de grups-classe, l'aula ordinària en general serà suficient.

MATERIAL

- Música tranquil·la, per exemple [aquesta](#)
- Paper, llapis i colors
- Vídeo curt "[La revolució de les joguines](#)"
- Conte: "[Cua de sirena](#)"

CONCEPTES CLAU

- Nens, nenes i totes nosaltres
- Coses de "nens i de nenes"
- Què ens agrada?
- Llibertat
- Possibilitats

CRONOGRAMA

ACTIVITAT	TEMPS
Relaxació i visualització	10 min
Dibuix: com ens projectem	20 min
Posada en comú	20 min
Vídeo "La revolució de les joguines"	15 min
Conte "Cua de sirena"	20 min
Tancament	5 min

DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT

1. Comencem connectant amb els nostres cossos. Farem una relaxació amb música de fons. Anirem recorrent mentalment els nostres cossos dels peus fins al cap, com si ens recorregués un raig de llum que va relaxant totes les parts per on passa. Agafem aire pel nas, el traiem per la boca, i qui guia la sessió va guiant el recorregut mental de la relaxació. Un cop arribem al cap, demanem que, sense obrir els ulls, imaginin que van passant els anys, que es fan grans, que imaginin què els agradarà fer, amb qui viuran, a què dedicaran la seva vida, amb qui la compartiran, etc. Els demanem que visualitzin tota aquesta projecció.

2. A continuació, obrim els ulls, tornem a l'espai i els demanem que dibuixin allò que han vist. Aquests dibuixos ens serviran per analitzar com d'interioritzats tenen els estereotips de gènere i les normes socials en termes de gènere, de vincles (models d'amor i relacions), de divisió sexual del treball, d'expectatives autolimitants (efecte Pigmalí), de patrons de consum, etc. Tot i que la dinàmica té l'objectiu de desmuntar els estereotips de gènere, es pot obtenir molta informació d'aquesta activitat, que transcendeix els plantejaments discursius, i explora com s'han incorporat les normes socials.

3. Un cop fets els dibuixos, fem una posada en comú. Qui s'ha dibuixat a l'àmbit domèstic o vinculat a la dimensió professional? Què és el que es valora a la nostra societat, les cures o l'àmbit professional? Podem pensar en coses positives, tant de l'àmbit productiu com del reproductiu, i intentar connectar a totes les criatures amb coses que els agraden de l'àmbit que no hagin dibuixat.

4. A continuació mirem el vídeo curt "[La revolució de les joguines](#)" i el comentem. Podem aprofitar per pensar, no només en la segregació per sexes, sinó també en quins són els aprenentatges que fem amb els jocs, i podem mirar de relacionar les joguines amb les quals cadascú ha jugat a la seva vida amb el dibuix que ha fet. També podem pensar què podríem fer per ajudar les joguines amb la seva revolució.

5. Finalment, treballarem amb el conte "[Cua de sirena](#)", que parla dels estereotips de gènere, de com ens encasellen, i de la possibilitat de trencar amb el binarisme per mirar de ser més lliures i felices.

INFORMACIÓ

>> [Incorporació dels mandats de gènere a la infància: avaluació d'una prova pilot d'educació sexual a educació primària](#). SIDA STUDI. 2019

POSSIBLES ADAPTACIONS

La proposta de temporalització és orientativa. Hi ha grups que amb una sessió d'una hora els dona per treballar aquests continguts, mentre que d'altres en necessiten com a mínim dues d'una hora i mitja. Hi ha molts factors que hi tenen a veure, com ara la cohesió del grup i la facilitat o dificultat de treballar temes que no s'acostumen a treballar, el seu nivell de maduresa, el grau de cura i respecte que s'aconsegueixi o els missatges previs que hagin rebut sobre el tema. És important donar temps suficient per poder treballar a gust.

SIDA STUDI
Carrer del Carme 16, principal (08001, Barcelona)
Tel. 932681484
sidastudi@sidastudi.org
www.sidastudi.org / salutssexual.sidastudi.org

Aquesta guia forma part del projecte:

Amb la col·laboració de:

Amb el suport de:

Finançat amb càrrec als crèdits rebuts del Ministeri de la Presidència, Relacions amb les Corts i Igualtat, a través de la Secretaria d'Estat d'Igualtat.

